

Robi Kroflič

Induktivnost med disciplinsko prakso in vzgojno paradigmo

Vrtec Vodmat in udeleženci projekta
»Kulturno žlahtenje najmlajših«

Torek, 3.3.2009 ob 16.30, Ministrstva za
šolstvo in šport, Masarykova16, Ljubljana

Struktura predavanja

- Namesto uvoda vprašanje:
Kako nastajajo modeli disciplinskih praks oziroma vzgojne paradigme?
- Nerešljive uganke uveljavljenih vzgojnih paradigem
- Spodbude za nastanek novih pogledov na učenje v predšolskem obdobju (kaj v razmišljanje o vzgoji prinese koncept otroka kot kompetentnega bitja?)
- Indukcija kot disciplinska praksa
- Nejasnosti in pomanjkljivosti Hoffmanove teorije induktivnega pristopa
- Indukcija kot vzgojna paradigma
- Dve ključni ravnini induktivnega vzgojnega pristopa (način komunikacije oziroma oblikovanje avtentičnih odnosov ter usmerjanje otroka v prepoznavanje lastne identitete preko avtentičnih dejavnosti, še posebej umetnosti)
- Nekaj o spremljavi uvajanja induktivnega vzgojnega pristopa

Kako nastajajo modeli disciplinskih praks oziroma vzgojne paradigme?

Kako otroka pripraviti do tega, da bo storil nekaj v skladu z našimi pričakovanji:

- Discipliniranje: z ustrezno spodbudo (nagrado ali kaznijo) podkrepiti otrokovo zaželeno ravnanje
- Vzgoja: s preprosto razlago (zakaj je neko pričakovanje pomembno) okrepiti pomen našega pričakovanja

Povezava obeh vzorcev s teorijami socialnega učenja:

- Discipliniranje – behaviorizem
- Vzgoja – kognitivizem
- Ker tudi kognitivizem v začetnem obdobju socialnega učenja predvideva uporabo nagrad in kazni kot učinkovitih vzgojnih sredstev pri obravnavi najmlajših otrok, ni naključje, da se ta dva vzorca v zadnjem obdobju povežeta z eno najbolj popularnih vzgojnih/terapevtskih strategij – s kognitivno-vedenjskim pristopom

Najbolj uveljavljena klasifikacija vzgojnih paradigem:

- Kulturno-transmisijski model vzgoje (ali avtoritarna vzgoja)
- Permisivni model vzgoje (ali popustljiva vzgoja)
- Procesno-razvojni model vzgoje (ali demokratična, avtoritativno-asertivna vzgoja)

Zanimivost: odkritje treh oblik disciplinskega posredovanja

Če je bil takrat klasičen obrazec avtoritarne vzgoje že očitno v zatonu, je Hoffman v šestdesetih letih zaznal razlike med:

- Avtoritativno-asertivnim modelom discipliniranja
- Discipliniranjem s pomočjo odvzemanja čustvene naklonjenosti
- Induktivnim modelom discipliniranja

Osrednje vprašanje:

- zakaj pedagogika v opisu induktivnega pristopa ni prepoznala priložnosti za nastanek nove vzgojne paradigme ali vsaj disciplinskega pristopa?
- In to kljub temu, da so opisi uporabe Kohlbergovega modela vzgoje opozorili na nekaj očitnih slabosti avtoritativno-asertivnega modela...

Hipotetičen odgovor:

- očitno so naše vsakodnevne razlage otrokovega ravnanja in načinov, kako ga usmerjati, v institucionalni pedagoški praksi pogojene z implicitnimi teorijami, te pa so zgrajene na podlagi lastnih vzgojnih izkušenj in prevladujočih strokovnih razlag, ki smo jih deležni v času profesionalnega usposabljanja
- zato je poseg v implicitne teorije vzgajanja/poučevanja/discipliniranja vedno pogoj za korenitejše (paradigmatske) premike v vzgojni praksi

Nerešljive uganke uveljavljenih vzgojnih paradigem

- socialno-psihološki eksperimenti (Millgram, Zimbardo...)
- kognitivizem in utrjevanje konformnosti (M. Minow)
- behavioristično discipliniranje in presežek vzgoje/moralnega delovanja
- model pravičnosti kot osebne nevpletenosti in paradoks kognitivistične metodike vzgoje
- kronski dokaz: Baumanova analiza politike holokavsta

Presežek vzgoje v odnosu do discipliniranja lahko povežemo s presežkom moralnega v odnosu do legalnega delovanja:

- ko storim dobro dejanje izključno iz dolžnosti do izpolnjevanja moralnega načela
- ali ko storim dobro dejanje zaradi altruistične naravnosti v dobrobit sočloveka, ne da bi za storjeno dejanje pričakoval neko ugodnost zase

Paradoks kognitivistične metodike vzgoje:

- če je po Kantu temeljni epistemološki pogoj avtonomnega presojanja osebna (čustvena) nevpletenost subjekta, hkrati pa naj bi takšna etična drža veljala za zgled učiteljevega ravnanja,
- potem emocionalno nevpleteni učitelj težko zagotovi pogoje osebne bližine z učencem oziroma dijakom, ki je potrebna za vzpostavitev transfera in identifikacije.
- Grobo rečeno si torej kognitivistična metodika vzgoje sama reže vejo, na kateri sedi.

Baumanova analiza politike holokavsta:

- nacističnih zločinov zoper Žide niso zagrešili »človeški monstrumi«, ampak običajni ljudje, ki v času izvajanja holokavsta niso spreminjali lastnih osebnih vrednot in etičnih standardov
- da bi načrtovalci holokavsta omogočili ravnanje, ki je zahtevalo razcep med etično zavestjo in spoštljivimi medčloveškimi odnosi do konkretnih pripadnikov židovskega rodu, so morali najprej preprečiti sobivanje Nemcev in Židov.
- Med kristalno nočjo, ko so odredi SS dobili ukaz, da z nasilnimi dejanji napadejo Žide po večjih nemških mestih, večina nemškega prebivalstva ni odobravalala tega dejanja
- Ko pa so Žide preselil v gete in jih z dehumanizacijskimi pristopi v koncentracijskih taboriščih razčlovečili, je nemško prebivalstvo v strašljivem številu pristalo na podporo Hitlerjevi politiki holokavsta

Spodbude za nastanek novih pogledov na učenje v predšolskem obdobju

- moja osebna spodbuda – zgodba šestletne Saše in njene zaščite posebnih potreb Marije
- tezo o otroku kot spoznavno, čustveno in socialno kompetentnem bitju je na področju predšolske pedagogike zagotovo najceloviteje uveljavil *L. Malaguzzi* v svojem konceptu *Reggio Emilia*
- koncept pripoznanje drugega kot drugačnega in vendar kompetentnega bitja
- razvoj koncepta pedagogike poslušanja (C. Rinaldi)

Bistvo pripoznanja:

»Ko pripoznamo drugo osebo oziroma ko prosimo za lastno pripoznanje, ne prosimo oziroma zahtevamo od Drugega, da nas vidi takšne, kakršni smo, že smo, smo vedno bili, kot da bi bili vzpostavljeni že pred tem srečanjem. Nasprotno, v tej prošnji oziroma zahtevi smo že postali drugačni/novi, saj se konstitutiramo s pomočjo vrline spoštovanja naslovnika, potrebe in želje po Drugem... Pripoznanje drugega pomeni tudi zastaviti lastno bivanje in vztrajanje v njem v spopadu za pripoznanje.« (J. Buttler 2004)

Pomen poslušanja:

»Kakor za odrasle tudi za otroke razumeti pomeni biti zmožen razviti interpretativno teorijo, naracijo, ki daje pomen dogodkom in objektom v svetu... Ko predstavljajo svet, naše teorije predstavljajo nas same...

Naše teorije morajo poslušati drugi. To omogoči transformacijo sveta, ki je notranji in osebni v skupni svet: moje znanje in identiteta sta ustvarjena tudi s posredovanjem drugega. Vzajemno poslušanje teorij je odgovor na (eksistencialno) negotovost in osamljenost...«
(Rinaldi 2006)

Indukcija kot disciplinska praksa

Etnografski zapis: igra z lego kockami

Matic in Matija se igrata z lego kockami. Matija sestavlja ladjo, Matic letalo. Matiji pri delu zmanjka kock, zato Maticu razdre letalo. Nastane prepir in jok in Matic poišče pomoč pri meni.

- Reakcija vzgojiteljice 1: Matic, saj veš, da pri nas velja pravilo, da drugemu ne jemljemo igrače, s katerimi se igra.
- Reakcija vzgojiteljice 2: Matic, s svojim obnašanjem si me zelo razžalostil.
- Reakcija vzgojiteljice 3: Matic, poglej, kako si prizadel Matijo.

Tri vrste disciplinskih praks med otrokom in starši (M. Hoffman)

- avtoritativno-asertivni pristop
- čustveno pogojevanje (odtegovanje čustvene naklonjenosti)
- induktivni pristop

Induktivni tip discipliniranja

- izražamo jasno nestrinjanje z otrokovim ravnanjem ter implicitno ali eksplicitno izpostavimo moralno obsodbo dejanja;
- pozornost usmerimo na distress žrtve in ga naredimo vidnega za otroka, s tem pa aktiviramo mehanizme, ki vzbudijo empatični odziv/distress;
- izpostavimo vlogo otrokovega dejanja pri povzročitvi čustvenega distressa žrtve, kar omogoči nastanek občutenja empatične krivde;
- (in omogočimo razrešitev konflikta s tem, da povzročitelj konflikta popravi storjeno napako).

Kaj vključuje induktivni pristop?

- opisan pristop discipliniranja
- sčasoma otrokovi *skripti disciplinskih soočenj* postanejo afektivno-kognitivno-vedenjske enote otrokove prosocialne motivacijske strukture
- obstajajo tudi druga »induktivna orodja« za spodbujanje empatične pro-socialnosti in razvoj morale, kot je vloga pro-socialnega zgleda ali poziv staršev otroku, da stori nekaj v korist drugega

Razvoj ideje induktivnega pristopa

- Raziskave N. Eisenberg
- empirična študija o vplivih induktivnega disciplinskega pristopa na razvoj moralnosti (J. Krevans in J. C. Gibbs 1996)
- Hoffmanovo življenjsko delo *Empatija in moralni razvoj (Implikacije za skrb in pravičnost)* (2000)
- monografija J. C. Gibbsa *Moralni razvoj in realnost (Izza teorij Kohlberga in Hoffmana)* (2003)
- filozofska refleksija indukcije - K. Kristjansson – *Empatija, simpatija, pravičnost in otrok* (2004)

Pomanjkljivosti Hoffmanove teorije induktivnega pristopa

- induktivni pristop ni nujno omejen le na disciplinske reakcije na otrokovo povzročitev bolečine/škode drugi osebi
- za oblikovanje čuta pravičnosti ni pomembna le kognitivna razsežnost, ampak tudi oblikovanje ustrezne emocionalne dimenzije
- tudi empatični distress je lahko izrazito egocentričen, zato se šele preko simpatetičnega distresa približamo pro-socialnim emocijam, kot so sočutje, prizadetost in empatična krivda
- kljub ločitvi dveh vrst krivde Hoffman ni znal vzpostaviti jasnega razmerja med ukrepi za zagotavljanje prve oziroma druge pro-socialne instance
- induktivno discipliniranje se lahko približa liberalnemu modelu izvajanja oblasti

Indukcija kot vzgojna paradigma

- Če želimo oblikovati celovito induktivno paradigmo moralne vzgoje, moramo odgovoriti na vrsto teoretičnih in metodičnih vprašanj:
 - Na čem naj temelji globlja antropološka osnova induktivnega pristopa?
 - Kako opredeliti temeljne cilje moralne vzgoje (in s tem nov koncept pedagoške normativnosti induktivnega pristopa) oziroma kaj je bistvo moralne odgovornosti?
 - Katera so temeljna načela induktivne metodike vzgoje?
 - V kakšnem okolju lahko najučinkoviteje razvijamo prosocialno in moralno usmeritev otroka?
 - Kakšna je aktivna vloga vzgojiteljice v induktivnem vzgojnem pristopu?

Globalja antropološka osnova induktivnega pristopa

- teoretska predpostavka o enaki pomembnosti prosocialnih emocij (osebni vrlin) in kognitivnih zmožnosti (racionalna orodja za moralno presojanje) za moralno delovanje
- ideja o razvojni prioriteti osebnih moralnih kompetenc, ki so povezane z vznikom empatične krivde, pred vznikom kognitivnih kompetenc za moralno presojanje
- pomen tako imenovanih odnosnih vrlin oziroma vrednot, kot sta prijateljstvo in ljubezen

Temeljni cilji moralne vzgoje - pojmovanja moralne odgovornosti

- *morala izvorno ne pomeni odnos subjekta do ravnanja v skladu z družbenimi pravili in etičnimi načeli, ampak spoštljiv odnos do obličja sočloveka, do okolja in do graditve smiselnega bivanja*
- antropološka teza o prioriteti pomena spoštljivega odnosa pred etičnim načelom pravičnosti

Načela induktivne metodike vzgoje

- trije koraki induktivne metodike vzgoje: razvoj *odnosne odgovora-zmožnosti*, razvoj *občutka spoštovanja* do konkretne osebe ter do dejavnosti, ter razvoj *moralnega presojanja*
- pripravljenost za vstopanje v angažirane odnose in spoštljivost je nujno ohraniti kot pogoj konsistentnega etičnega presojanja po načelu pravičnosti
- najboljše okolje za uporabo induktivne vzgojne metodike je inkluzivno vrtčevsko okolje in ne abstraktno učenje reševanja moralnih dilem

Spodbudno okolje za razvoj prosocialnosti in morale

- primarne prosocialne vrline razvije otrok v avtentičnih odnosih ljubezni in prijateljstva, za katere pa se ob predpostavki spodbudnega okolja pojavijo otrokove kompetence že v najzgodnejšem otroštvu;
- za graditev inkluzivnih okolij je ključna osebnost vzgojiteljice, ki lahko prepozna in sprejme drugačnost vsakega posameznika le, ko se zave drugosti v jedru svoje osebnosti kot pogoja krepitve lastnega sebstva, ali ko se zave, da smo vsi v enem čolnu, zato enaki – nepreklicno enaki v svoji drugačnosti...

Aktivna vloga vzgojiteljice v induktivnem vzgojnem pristopu

- specifične zadolžitve znotraj posameznih korakov induktivne vzgojne metodike
- specifična vloga (avtoriteta) vzgojiteljice ob disciplinskem reagiranju oziroma načrtovanju spodbud za otrokovo prosocialno naravnost do otrok, odraslih, okolja in ukvarjanja z lastnimi konstrukcijami smisla

Induktivni pristop in pomen avtentičnih dejavnosti - umetnosti

»Umetnost lahko opredelimo kot obliko transformativne izkušnje in osebne izpolnitve, ker ima moč opisovanja najbolj temeljnih skrivnosti življenja in nam omogoča začeti dialog z drugostjo sočloveka, kakor tudi z drugostjo v jedru lastne osebnosti.«

Induktivni pristop in pomen avtentičnih dejavnosti - umetnosti

- Dialoškost umetniške izkušnje
- Pomen umetniške imaginacije
- Umetnina kot utelešena vednost v luči teorije razvoja mišljenja L. Vigotskega
- Pomembnost vseh umetniških zvrsti za otrokov prosocialni in moralni razvoj

Spremljava uvajanja induktivnega vzgojnega pristopa

- Sproten uvid v konkretne pedagoške prakse in način, kako vzgojiteljice in umetniki razmišljate ob načrtovanih ali spontanih vzgojnih/disciplinskih situacijah
- Občasna skupna interpretacija dobrih in manj dobrih praks, kakor tudi poglobljanje uvida v bistvo induktivnega vzgojnega ukrepanja z namenom dograjevanja naših implicitnih vzgojnih teorij
- Objektivne ocene pomena induktivnega vzgojnega pristopa glede na kriterije:
 - kazalnikov kakovostne vzgojne komunikacije
 - socialnega vedenja otrok
 - da bi potrdili ali ovrgli pomen sprememb, bomo ta testiranja izvedli tik pred inovacijo, po zaključku projekta (julij 2009) in pol leta po tem (december 2009)